

lunduğu belirtilmektedir. Kütüphane müdürü Mustafa Yahic'in verdiği bilgiye göre kütüphanede halen 20.000'i aşkın matbu İslâmî eserle 20.000'i aşkın Boşnakça ve Avrupa dillerinde yazılmış matbu eser mevcuttur. Osmanlı döneminde bugüne kadar olan periyodik yayınların sayısı da 1400'den fazladır. Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nde bulunan yazma ve matbu eserlerle ilgili olarak Mehmet Hancı'nin 1937'de başlattığı tasnif çalışması onun vefatından (1944) sonra Hâzım Şabanoviç tarafından sürdürülmüştür. Şabanoviç'in 1950-1953 yılları arasında gerçekleştirdiği sadece yazmaları kapsayan çalışma, *Glasnik* dergisinin 1950-1952 yıllarına ait sayılarında yayımlanmıştır. Kataloglama işi 1956'dan itibaren Kasım Dobraça'ya verilmiş, yapılan çalışmalar sonunda Arapça, Türkçe ve Farsça yazmaların katalogu üç cilt halinde neşredilmiştir (*Katalog Arapskih, Turskih i Perzijskih Rukopisa*, I, Sarajevo 1963; II, Sarajevo 1979; III, Sarajevo 1991). Bu katalogun I ve II. cildi Kasım Dobraça, III. cildi onun vefatından sonra Zeynil Fayic tarafından hazırlanmıştır. Mustafa Yahic'in belirttiğine göre katalogun IV ve V. ciltleri de neşre hazır olmakla birlikte 1991 savaşından dolayı henüz yayımlanamamıştır. Kütüphane 1972 yılından beri *Analî Gazi Hüsrevbegove biblioteke* adıyla bir de dergi çıkarmaktadır. Dergide kütüphanenin tarihi ve koleksiyonlarıyla ilgili yazılar yanında Bosna'da İslâm dini ve kültürüne dair makaleler de yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA:

Spomenica Gazi Husrevbegove Cetristogodišnjice, Sarajevo 1932, s. XXVI-XXXVII; Kasım Dobraça, "Uvod", *Katalog Arapskih, Turskih i Perzijskih Rukopisa*, Sarajevo 1963, I, s. XI-XXVI; Lamija Hadžiosmanović, *Biblioteke u Bosni i Hercegovini za vrijeme austro-ugarske vladavine*, Sarajevo 1980, s. 64-69; Mehmed Mujezinović — Mahmud Traljić, *Mektebetü'l-Ğâzî Hüsrev Bey bi-Serâyevo*, Sarajevo 1982, tür.yer.; a.mlf.ler, "Gazi Husrev-Begova Biblioteka", *450 Godina Gazi Husrev-Begova Medrese u Sarajevu*, Sarajevo 1988, s. 187-199, 227-239; Ahmed Halilović, "Djela Prepisana u Gazi Husrev-Begovoj Medresi i Hanikahu", a.e., s. 201-224; "Vakufnama za Gazi Husrev-Begovu Medresu", a.e., s. 227-239; M. Tayyib Okic, "Saraybosna Gazi Hüsrev Beğ Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu", *AÜİFD*, XII (1964), s. 143-154; İlhan Polat, "Saray-Bosna'da Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi", *TKDB*, XVIII/4 (1969), s. 244-248; András Riedlmayer, "Maziye Silmek: Bosna-Hersek'teki Kütüphanelerin ve Arşivlerin Tahrîbi" (trc. Yaşar Tanta), *Türk Kütüphaneciliği*, IX/3, Ankara 1995, s. 337-341.

FİKRET KARÇIK

GAZİ MESTAN TÜRBESİ

Yugoslavya'da Kosova civarında
bir meşhed-türbe.

Priştine'den Mitroviça'ya giden yol üzerinde, Kosova sahrasına hâkim bir tepe üstünde olup hangi tarihte ve kimin için yaptırıldığı hakkında kesin bilgi yoktur. Rumeli fetihlerine katılan ve belki de bunlardan birinde şehid düşen bir akıncı için inşa edilmiş olabileceği tahmin edilmektedir. Rumeli'nin pek çok yerinde genellikle tepelerde, böyle tarihî kişiliği açık surette bilinmeyen kahramanlar için türbeler yapıldığı dikkati çekmektedir. Yerli halkın Bayraktar Türbesi olarak adlandırdığı türbe hakkında Evliya Çelebi de açık bilgi vermez. Sadece Hüdâvendigâr Meşhedi etrafında 10.000 kadar şehidin yattığını bildirdikten sonra bunlardan Alemdar Baba, Şehid Şeyh İlyas Dede, Timurpaşazâde Yasavul'un adlarını verir (*Seyahatnâme*, V, 551). Bayraktar Türbesi en yakın ihtimalle bunlardan Alemdar Baba ile aynı olmalıdır. Fetihlere katılmış gazi erenlerin kabirleri genellikle açık türbeler halindedir. Buradaki kapalı türbenin yerinde aslında açık bir türbe varken daha geç bir dönemde şimdi görülen kapalı türbenin inşa edildiği tahmin edilmektedir.

Gazi Mestan Türbesi, 3,50 m. kadar yüksekliği olan sekizgen biçiminde bir yapıdır. Dışı sıvalı ve badanalı idi. Bunun üstünde on iki köşeli bir karnak vardır. 1961'de görüldüğünde üstünü kurşun kaplı bir kubbe örtüyordu. Bu karnakın köşelerindeki pâyeler şeklinde az taşkın çıkıntılar, türbenin hiç değilse dışının XIX. yüzyılda değişiklik ve yenileme gördüğünü belli etmektedir. İçeriye dikdörtgen

biçimli, etrafları taş söveli pencereler aydınlatır. Türbede biri büyük, diğeri normal ölçülerde iki sanduka vardı. Bugün türbenin ne durumda olduğu bilinmemektedir.

Gazi Mestan Türbesi'nin bulunduğu yer buradaki müslümanlar tarafından kutsal tanınmış, çevreden ve yoldan görülebilen türbenin etrafı kalabalık bir kabristan durumuna girmiştir. Mezarlıkta kaba işlenmiş, biçim ve kavuk şekilleri bilinenlerden oldukça farklı çok sayıda mezar taşı mevcuttu. Türbenin yanında bir de tekke olduğu söylenmek-teyse de 1961'deki ziyarette bir izine rastlanmamıştır. Kabristandaki mezar taşlarında yalnız ölünün adı, tarih ve Fâtiha ibaresinin bulunuşu da dikkat çekici bir farklılıktır. Taşların en eskisi 1223 (1808), en yenisi 1342 (1923-24) tarihlidir.

BİBLİYOGRAFYA:

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, V, 551; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri II-III*, s. 90; D. Çukić, *Kosova i Metohija, turistički vodič*, Belgrad 1960, tür.yer.; Dushanka Lukač, "Turski natpisi Muratovag i Bayraktarevog turbela", *Starine Kosova i Metohije*, I, Priştine 1961, s. 201-217 (krş. Semavi Eyice, "Türk Sanat Tarihi ile İlgili Yugoslav Yayınları, II", *TTK Belleten*, XXIX/114 [1965], s. 384-385); Semavi Eyice, "Kosova'da Meşhed-i Hüdâvendigâr ve Gâzi Mestan Türbesi", *TD*, XII/16 (1962), s. 79-80, rs. IV; M. Münir Aktepe, "Kosova", *İA*, VI, 871.

SEMÂVİ EYİCE

GAZİ MİHAL

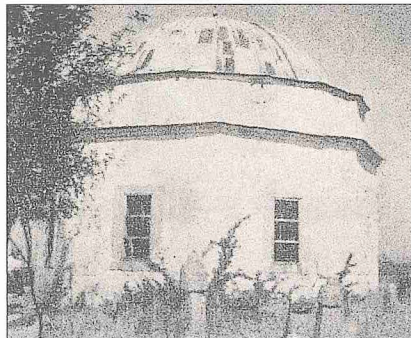
(ö. 726/1326'dan sonra)

Köse Mihal adıyla da anılan
Osmanlı beyi
ve Mihaloğulları ailesinin kurucusu
(bk. MİHALOĞULLARI).

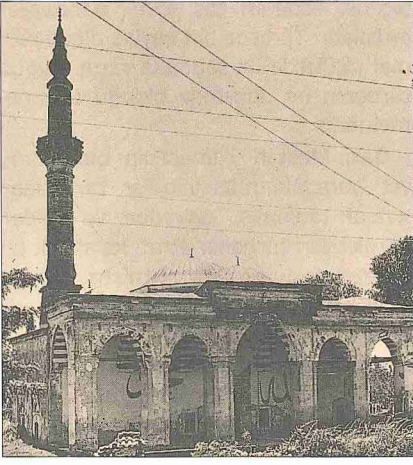
GAZİ MİHAL BEY CAMİİ

Edirne'de Tunca kıyısında
XV. yüzyılın ilk yarısında
yapılan cami.

Kapısı üstünde bulunan üç satır hatındaki Arapça kitâbeye göre II. Murad döneminde 825 (1422) yılında Emîrül-kebir Mihal b. Azîz tarafından yaptırılmıştır. Kitâbede adı geçen Aziz (Bey [?]) oğlu Mihal'in Köse Mihaloğulları soyundan olduğu kuvvetle tahmin edilmektedir. Bu ailenin bilhassa Balkanlar'da pek çok hayratının varlığı bilinmektedir. Evliya Çelebi, 1063 Şabanında (Temmuz 1653) Sofya'dan İstanbul'a dönerken uğradığı

Gazi Mestan Türbesi - Kosova / Makedonya

Gazi Mihal Bey Camii - Edirne

Edirne'de Gazi Mihal Camii'ni, "bir cezîre üzerinde tarz-ı kadîm bir câmi-i rûşen" olarak tarif ettikten sonra, "Hariminin kapısı ta Mihal Köprüsü üzerinde vâki olmuştur" der ve inşa tarihini de 825 (1422) olarak verir. 1907'de Edirne'deki Türk eserlerini inceleyen C. Gurlitt, kendisine rehberlik yapan kişinin telaffuzunu yanlış anlayarak burayı "Ghadime Ali Camii" şeklinde kaydetmiş ve bânisini Sadrazam Atik Ali Paşa ile karıştırarak 1511'de şehid olduğunu yazmıştır. Bu yanlış bilgiler uzun yıllar yabancılara tekrarlanmıştır.

İki yanında tabhâne odaları bulunduğuna göre bir zâviye-cami olduğu anlaşılan Gazi Mihal Bey Camii 1752'deki zelzelede hasar görmüştür. Tamamen yıkılan minaresi, eski fotoğrafında da görüldüğü gibi barok üslûbunda yenilenmiştir. Edirne'nin XIX. yüzyıl içinde karşılaştığı felâketleri atlatan camî, Gurlitt'in varlığından bahsettiği bir kitâbe-ye göre 1309'da (1891-92) tamir görmüştür. Cami oldukça iyi ve bakımlı durumda iken 1953'teki şiddetli zelzelede zarar görmüş ve hiçbir sahip çıkana olmadığından terk edilmiştir. 1963'te içindeki halılar ve çeşitli mefruşat pislik ve enkaz içinde bulunuyordu. Bu çok değerli tarihî eserin ihyasına ancak iyice soyulduktan kırk yıl sonra başlanmış olup tamirat halen sürmektedir (Mart 1995).

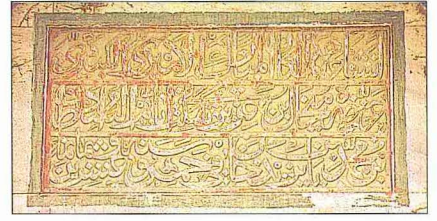
Gazi Mihal Bey Camii itinalı bir işçilikle işlenmiş kesme taş bir binadır. İki yanında tabhâne mekânları bulunan zâviye-camiler, sonraları mahalle camii durumuna sokulduklarında daha fazla ce-

maat alabilmesi için tabhânelerle orta mekânın aralarındaki duvarlar açıldı. Ancak burada böyle bir değişiklik yapılmamış ve aradaki bağlantı aslında olduğu gibi kapılarla kalmıştır.

Caminin evvelce son cemaat yeri önünde dışa tek meyilli ahşap çatılı bir sundurma bulunuyordu. On iki ahşap direğe dayanan bu sundurmanın sağ tarafındaki iki bölümü ahşap malzeme ile kapatılmış, direk aralarına da parmaklıklar konulmuştu. Esas son cemaat yeri, ortadaki daha geniş ve daha yüksek beş sivri kemeri taşıyan altı pâyeye sahiptir. Son cemaat yerinin orta bölümü basık kasnaklı bir kubbe ile örtülüdür. Yan bölümler dikdörtgen biçiminde olduklarından aynalı tonozlarla örtülmüştür.

Taçkapı, etrafı iki sıra silme ile çerçelenmiş sivri bir kemer içindedir. Yayvan kemerli girişin üstünde ise kitâbe yer alır. Caminin harimi bir kemerle ayrılan iki bölüm halindedir. Kapalı avlu geleneğini sürdüren ve aslında ortasında bir aydınlık feneri olması gereken bir kubbenin örttüğü bu mekânla yan odalara geçişi sağlayan kapılar hakkında Ekrem Hakkı Ayverdi, "...dâhilî değil, mükellef bir hâricî kapı evsâfındadır; iki yanında, dört sıra istalaklıtli yaşmağı olan höcreler vardır. Bunların bir iç kapıda yapıldığı başka bir binâ görmedik" demektedir (*Osmanlı Mi'mârîsi II*, s. 388).

İlk bölümün kubbesi sekiz köşeli yüksekçe bir kasnağa oturur. Caminin evvelce geçirdiği bir tamirde buradaki aydınlık fenerinin kaldırıldığı tahmin edilebilir. Bu mekân, Gurlitt'in planında görüldüğü gibi tabhâne odaları kapıları hi-

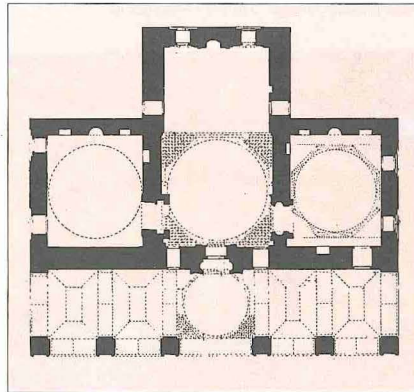
Gazi Mihal Bey Camii'nin kitâbesi

zasında bir seki ile kible tarafındaki namaz mekânından ayrılmıştı. Esasen buranın tabanı daha alçakta olduğundan birkaç basamakla inilmektedir. Yine Gurlitt'in pek çok hususta hatalı olan planında, o yıllarda bu mekânda ahşap bir merdivenle çıkılan bir mahfelin varlığı da dikkati çeker.

Kible tarafındaki esas namaz mekânı bir beşik tonozla örtülüdür. Bunun mahya hattının dışarıda üçgen bir alınlık biçiminde belirtilmesi herhalde XVIII. yüzyıldaki tamirle ilgilidir. Önden dört, yanlardan birer pencere ile aydınlanan bu mekândaki mihrap mukarnaslı bir çerçeve içindedir ve alçıdan yapılmıştır. Eski fotoğraflarda görülen, bugün bütünüyle ortadan kalkmış olan ve soldaki tabhâne odasının köşesinde yükselen taş minarenin, pabuç kısmının soğan biçiminde oluşuyla ve şerefe çıkmasının şekli yanında 1752 zelzelesinden sonra Edirne'de yapılan minarelere tam benzerliğinden dolayı XVIII. yüzyılda yapıldığı anlaşılmaktadır. İki yanlardaki tabhâne odaları sekizgen kasnaklı kubbelerle örtülüdür. Bunların dışarıdan girilebilmesi için son cemaat yerine açılan kapıları vardır. İçlerinde ise ocak yerleri tesbit edilmektedir.

Caminin 1920'de çekilmiş bir fotoğrafında görülen şadırvan bugün mevcut değildir. Ancak resminden anlaşıldığı kadarı ile bu da esas binadan sonra inşa edilmiştir. Sağ taraftaki hazîrede ise Gazi Mihaloğlu ailesine ait kabirler bulunmaktadır. Ekrem Hakkı Ayverdi bunların şahîdelerinin sonradan yapıldığını söyler. Ancak bu taşlar, üzerlerindeki süslemeleriyle hat sanatı bakımından XV. yüzyıla işaret etmektedir. Sadece lahit kısımları geç bir devirde yenilenmiş olabilir. Burada caminin kurucusu Mihal Bey'in 839 (1435-36), kızı ve Yahşi Bey'in adı belirtilmeyen annesinin Şâban 847 (Kasım 1443), Mihal Bey'in oğlu Aziz Bey'in

Gazi Mihal Bey Camii'nin planı

Şevval 850 (Aralık 1446), diğer oğlu Hızır Bey'in Şaban 856 (Ağustos 1452) tarihli taşlarından başka Mihal Bey'in, tarih kısmı kırık olduğu için vefat tarihi okunamayan üçüncü oğlu Yûsuf Bey'in ve torunu Hızır Bey'in oğlu Bâlî Bey'in 881 (1476-77) tarihli taşları vardır.

Gazi Mihal Bey Camii'nin bir de imareti olduğu ileri sürülürse de bugün izi kalmayan bu yapı, avlunun bir köşesine yerleştirilmiş küçük bir aşhane olmalıdır. Aynı vakfa ait olan, köprünün diğer ucundaki çifte hamam ise son derece harap durumdadır.

Cami, erken Osmanlı döneminde yaygın olarak yapılan, Kanûnî Sultan Süleyman'ın ilk yıllarına kadar inşasına devam edilen, yanlarında tabhâne odaları bulunan zâviye-camilerin günümüze harap da olsa ulaşan bir örneğidir. Gazi Mihal Bey ailesinin Sofya yakınında İhtiman'daki camii de bu tipin temsilcisidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, III, 446; Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, İstanbul 1939, s. 66; Oktay Aslanapa, *Edirne'de Osmanlı Devri Âbideleri*, İstanbul 1949, s. 98; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 57, 244, not 203; a.mlf., "Mihal -oğulları", *İA*, VIII, 292; Oral Onur, *Edirne Türk Tarihi Vesikalarından Kitabeler*, İstanbul 1972, s. 90-92; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi II*, s. 386-393; F. Th. Dijkema, *The Ottoman Historical Monumental Inscriptions in Edirne*, Leiden 1977, s. 17-18; C. Gurlitt, "Die Bauten Adrianopels", *OA*, I (1910-11), s. 51-52, rs. 7; Semavi Eyice, "İlk Osmanlı Devrinin Dinî-İçtimâî Bir Müessesesi: Zâviyeler ve Zâviyeli Camiler", *İFM*, XXI/1-4 (1963), s. 38.

SEMAVİ EYİCE

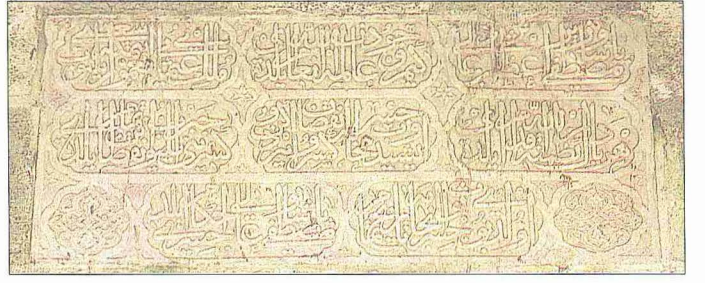
GAZİ MİHAL KÖPRÜSÜ

Rumeli kervan ve sefer yolunun
Tunca üzerindeki köprülerinden.

Edirne çıkışında Tunca ırmağı üzerinde bulunan taş köprünün esasının Roma dönemine kadar indiği kabul edilmektedir. Yıllar önce Edirne'deki Bizans kitâbelerine dair bir araştırma yapan Rum yazarı M. Paranika, köprünün bazı taşları üzerinde gördüğü Grekçe harflerden bunun Bizans yapısı olduğu sonucunu çıkarmıştır. Ancak esası ister Roma ister Bizans dönemine ait olsun, köprü Osmanlı devrinde belki eski temellerden faydalanılarak yeniden yapılmıştır.

Akıncı beylerinden Gazi Mihal Bey'le ilgisi kesin olarak tesbit edilemeyen köprüyü Ekrem Hakkı Ayverdi açık bir va-

XVII. yüzyılın
ortasında
yapılan
onarıma ait
kitâbe

kıf kaydı da bulunamadığı için ona izafe etmekten kaçınmıştır. Fakat XV. yüzyıl Edirne'sinin dışında bir ana yolun üzerinde ve Gazi Mihal Bey'in camii ile hamamının yakınında olduğuna göre bu eserin de aynı kurucunun vakfı olması kuvvetle muhtemeldir. Köprünün şehir tarafındaki ucuna komşu olan ve Şahmelek Camii'nin karşısında bulunan bugün çok harap durumdaki hamam da Gazi Mihal adıyla anılır. Hamam 1829'daki Rus istilâsından beri kaderine terk edilmiştir.

Yapılan incelemelere göre, köprü başlangıçta yalnız Tunca suyu esas yatağı üstünde iken sonraları nehrin genişlemesiyle batı yönünde uzatılmıştır. Gazi Mihal Köprüsü, Sultan İbrahim döneminde 1050 (1640-41) yılında Sadrazam Kemankes Mustafa Paşa tarafından, Evliya Çelebi'nin ifadesiyle "kendi malından nice yüz kese sarf edilerek" onarılmıştır. Bu tamiri bildiren 1050 tarihli dört beyitlik manzum kitâbede, "...İşitip cısr-i Mihâl'e kesr ü noksân erdiğin / Kesrini cebreyleyip noksânını itmâm eyledi / Ol-du bu cısr-i sevâb-encâma târîh-i tamâm / Mustafa Paşa bu âlî cısrî ihkâm eyledi" denilir.

Evliya Çelebi, 1063 (1653) yılında Sofya'dan İstanbul'a döndüğü sırada uğradığı Edirne'de buradaki eserleri anlatırken Gazi Mihal Köprüsü hakkında hayli bilgi verir. Uzunluk ve genişlik bakımından yeryüzünde benzeri olmadığını belirttiikten sonra, "Fil cüssesi kadar taşlarla yapılmış, kaldırımlı, sanatlı bir köprüdür; gözleri gök kuşağı gibi kemerlerdir" diyerek bunların Mostar ve Batman suyu köprüleri kadar yüksek olmadığına da işaret eder. Gazi Mihal Köprüsü, Edirne'de çok büyük zararlar veren 1165 (1752) zelzelesinde harap olduğundan III. Mustafa'nın iradesiyle tamir edilmiştir. Cevdet Çulpan'ın tesbit ettiğine göre Ahmed Bâdî Efendi'nin *Riyâz-ı Belde-i Edirne* adlı eserinde, bu tamiri belirten Örfî Mahmud Ağa tarafından yazılmış 1171 (1757-58) tarihli beş beyitlik bir manzume bulunmaktadır: "...Harâb iken bu cısrî eyledi âbâd esâsından / Ebülhayrât şâh-ı âlem-i vakt oldu bâ-nîsi / ...Heman bir bende geldi Örfî gibi dedi târîhin / Bu cısrî yaptı Sultan Mustafâ'nın emr-i âlisi".

Köprü XIX. yüzyılın sonlarında tekrar harap bir duruma girdiğinden 1318 (1900) yılında II. Abdülhamid'in emriyle İtalyan ustalar tarafından yeniden inşa edilmesine tamirine başlanarak 1321'de (1903) açılışı yapılmıştır. Bu vesile ile köprünün adı Hamidiye Köprüsü olarak değiştirilmiş ve kuzey cephesinin ortasına bunu gösteren bir levha konulmuştur. Mermer üzerine işlenmiş dört satırlık ikinci bir kitâbede ise, "İşbu Mihal Bey Köprüsü mâil-i inhidâm iken... 1321 sene-i hicriyyesinde Edirne vali vekili ve İkinci Ordu-yı Hümâyûn müşiri Ârifî Paşa hazretlerinin ikdâmât-ı mütevaliyeleriyle tecdiden imar ve inşa edilmiştir" cümleleri yer alır. Fakat bu yenileme ile köprünün Evliya Çelebi'nin hayranlığını çeken mimarisi yok olmuştur.

Gazi Mihal Köprüsü yakın tarihlerde bir tamir daha görmüş ve kitâbe köşkü eskisinden daha değişik olarak yeniden yapılmıştır. Rifat Osman Bey'in, 1877'-

Gazi Mihal Köprüsü'nün kitâbe köşkü

